

УРОКИ

№ 1 (22), січень – травень, 2010 р.

ГОЛОКОСТУ

УКРАЇНСЬКОГО ЦЕНТРУ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ГОЛОКОСТУ

27 СІЧНЯ – МІЖНАРОДНИЙ ДЕНЬ ПАМ'ЯТІ ЖЕРТВ ГОЛОКОСТУ

III Круглий стіл «Українське суспільство і пам'ять про Голокост: освітній аспект»

Уже за традицією, втретє поспіль Український центр вивчення історії Голокосту проводить науковий Круглий стіл, що присвячений Міжнародному дню пам'яті жертв Голокосту. Цього разу форум відбувся в Будинку вчених завдяки підтримки Посольства держави Ізраїль в Україні та Представництву ООН в Україні

– Обирай, кого – хлопчика чи дівчину?
– Або двох, або НІКОГО!

*З виступу колективу молодіжного театру «Табу»
під керівництвом А. Бураковської*

Немає нічого страшнішого, ніж постійні, з року в рік, заходи. Вони стають отим болотом, яке затягує. Дуже багато гарних справ, завдяки постійності, перетворюється в буденність. Що не можливо сказати про події 27 січня, які проходять в Україні.

У листопаді 2005 року Генеральна Асамблея ООН на своєму засіданні оголосила 27 січня Міжнародним днем пам'яті жертв Голокосту.

Уже втретє Український центр вивчення історії Голокосту проводить у цей день круглі столи, вшановуючи пам'ять загиблих. Хоча ця скорботна дата відзначалася в Україні вже багато років в інших формах. Цього року вчителі і науковці, дипломати та чиновники, студенти і школярі зібралися в Будинку вчених, щоб обговорити освітні аспекти пам'яті про Голокост. Круглий стіл, це поважне наукове засідання, розпочався з театральної постанови молодіжного театру «Табу» (м. Дніпропетровськ)

*Виступ молодіжного театру «Табу» під керівництвом
А. Бураковської*

під керівництвом Алли Бураковської. Молоді дівчата та хлопці створили в невеликому залі Будинку вчених атмосферу тих днів, коли відбулася трагедія. Вони показали всю страхітливості подій минулих років. І крізь напружену, тривожну пелену проривався промінь людяності.

Ще одним здивуванням, хоча й очікуваним, стала присутність представників інших держав. Перед присутніми виступила посол Держави Ізраїль Зіна Калай-Клайтман, яка підкреслила важливість подій, що відбуваються в Будинку вчених, а в привітаннях представників Федеративної Республіки Німеччина – Сюзани Шютц, Сполучених Штатів Америки – Ненсі Петіт, Франції – Анн Дюрюфле йшлося про необхідність висвітлення подій, які відбулися багато років тому, щоб вони не повторилися в наші часи і в майбутньому.

Наступним кроком, який примусив слухати уважно, був виступ представника Міністерства закордонних справ України Олександра Горіна, який, порушуючи певний протокол, відклав свою доповідь і простими словами висловив свої почуття. Міністерство освіти і науки України представляв на круглому столі д.і.н. Олександр Удод.

Після офіційної частини розпочався власне круглий стіл «Українське суспільство і пам'ять про Голокост: освітній аспект». Першою сесією «Історична пам'ять про Голокост у сучасній Україні» модерував д.п.н. Максим Гон. Перший виступ к.і.н. Андрія Портнова, головного редактора часопису «Україна модерна», відразу задав діловий тон, що сприяло великій кількості запитань і висловленню власних поглядів на підняті проблеми. Виступ Віталія Нахмановича, відповідального секретаря Громадського комітету для вшанування жертв Бабиного Яру, призвів до суперечливих виступів учасників круглого столу. Анна Ленчовська, координатор Інституту візуальної історії університету Південної Каліфорнії (США), продемонструвала результати всеукраїнської тренінгової програми «Назустріч пам'яті» та показала можливості освітнього проекту з історії Голокосту у розвитку професійної культури вчителів.

Друга сесія «Міжнародні програми стажувань з викладання історії Голокосту: досвід українських педагогів та його використання», модератором якої був к.і.н. Анатолій

Подольський, керівник Українського центру вивчення історії Голокосту, продемонструвала можливості міжнародних програм. Виступи вчителів Лариси Ковтун (учитель історії, Вінницька обл.), Ольги Педан-Слепухіної (учитель історії, м. Львів), Ірини Костюк (учитель-методист, координатор освітніх проектів, м. Київ) підкреслили не тільки результативність міжнародних програм стажувань з викладання історії Голокосту, які проводить Український центр вивчення історії Голокосту у співпраці з Меморіалом «Яд Вашем» (Ізраїль), «Меморіалом Шоа» (Франція) та навчальних «семінарів на колесах» у співпраці з «Меморіалом Белжец» (Україна-Польща), але й вплив роботи українських вчителів та науковців на діяльність міжнародних центрів. Ілля Медвинський (учитель історії, ліцей № 102, м. Київ), підсумував досвід проведення конкурсу «Історія та уроки Голокосту» та його вплив на український освітній простір.

Перша сесія круглого столу

Виступи на круглому столі: к.і.н. А. Подольський, д.п.н. М. Гон, к.і.н. А. Портнов

Третя сесія «Історія Голокосту як інструмент для виховання толерантності» під керівництвом Михайла Тяглого, редактора часопису «Голокост і сучасність», підняла питання правового та навіть філософського підходу до проблем, які поставив Голокост перед людством, про що обґрунтовано повідали учасникам круглого столу Руслана Бузова (вчитель історії, м. Чернігів) та Тетяна Асламова (методист, вчитель історії, м. Херсон).

Підсумовуючи результати проведення круглого столу, Анатолій Подольський ще раз підкреслив досягнення на освітянській ниві українських вчителів та науковців і закликав не зупинятися на досягнутому та продовжувати плідну співпрацю.

Олег Охредько,
учитель історії,
с.м. Новотроїцьке, Херсонська область

МІЖНАРОДНІ ПРОЕКТИ

ПРОДОВЖЕННЯ СЕМІНАРІВ ПРОЕКТУ «НАВЧАЛЬНІ МАТЕРІАЛИ З ПРОТИДІЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ, АНТИСЕМІТИЗМУ ТА КСЕНОФОБІЇ» у 2010 р.

З лютого 2010 р. в нашій країні було відновлено одноденні навчально-методичні семінари для вчителів історії та суспільних дисциплін у рамках уже відомого в Україні загальноєвропейського проекту «Навчальні матеріали з протидії дискримінації, антисемітизму та ксенофобії», підтримуваного ОБСЄ/БДПЛ (Бюро демократичних інституцій та прав людини) та за активної участі Музею Анни Франк (Нідерланди).

Семінари, що являли собою комбінацію практичних занять і теоретичних дискусій були вкотре позитивно сприйняті вчителями-учасниками, деякі з яких заздалегідь записувалися на семінари.

Чергова серія семінарів відбулася в Донецьку (2 лютого), Одесі (14 квітня), Миколаєві (15 квітня) та Херсоні (16 квітня). І хоча перший з семінарів серії Українському центру вивчення історії Голокосту вдалося провести власним коштом, наступні три стали можливими лише за фінансової підтримки БДПЛ.

Форми оцінювання, що їх заповнюють учасники наприкінці кожного семінару, засвідчили зацікавлення учителів до пропонуваного навчального матеріалу та методик, які в них використовуються. Про це свідчить також висока (порівняно з містами-попередниками) кількість замовлень

на матеріали від шкіл, особливо південного регіону. Наразі більшість цих замовлень виконано, і вчителі отримали бажані комплекти зошитів.

На сьогодні можливістю замовити навчальні матеріали скористалися понад 60 викладачів з 12 областей України, а це принаймні 1 800 комплектів зошитів, що їх зараз, хотілося б

Під час семінару в м. Одеса. Тренінг В. Боброва

вірити, листають їхні учні. У планах на літо – осінь 2010 року провести ще три семінари в Тернополі, Львові та Луцьку.

Хочеться також нагадати, що для усіх зацікавлених учителів на веб-сайті Українського центру вивчення історії Голокосту відкрито окрему опцію, присвячену цьому проекту. У ній містяться розробки вчителів, які працюють з навчаль-

ними матеріалами та надсилають на нашу поштову адресу свої враження, поради, додаткові вправи, календарні плани тощо. Опція відкрита до поповнень від усіх зацікавлених осіб.

Віталій Бобров,

Український центр вивчення історії Голокосту

ДРУГА МІЖНАРОДНА ЗУСТРІЧ ЕКСПЕРТІВ ОБСЄ/БДІПЛ В РАМКАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТЯНСЬКОГО ПРОЕКТУ «НАВЧАЛЬНІ МАТЕРІАЛИ З ПРОТИДІЇ АНТИСЕМІТИЗМУ, ДИСКРИМІНАЦІЇ ТА КСЕНОФОБІЇ» (БЕРЛІН, 26–28 ТРАВНЯ, 2010 р.)

У той самий час, коли в Україні тривають семінари для вчителів історії та суспільних дисциплін за програмою європейського проекту «Навчальні матеріали з протидії антисемітизму, дискримінації та ксенофобії», який уже дійсно став добре відомий в середовищі освітян в нашій країні, у Берліні відбулася надто важлива міжнародна зустріч експертів (науковців, викладачів, керівників освітянських інституцій різного рівня) з різних країн Європи, які є учасниками цього міжнародного проекту. У робочій зустрічі протягом трьох днів взяли участь 25 експертів з Нідерландів, Німеччини, України, Литви, Данії, Росії, Словаччини, Хорватії, Польщі, Австрії. Організаторами міжнародної зустрічі експертів виступили: Бюро демократичних інституцій та прав людини ОБСЄ, Музей «Будинок Анни Франк» (Нідерланди), які є фундаторами та відповідальними організаціями за проект, а також Центр Анни Франк в Берліні (Німеччина).

Головною метою зустрічі було намагання з'ясувати досягнення, проблеми та перспективи проекту в Європі. Проект «Навчальні матеріали з протидії антисемітизму, дискримінації та ксенофобії» розпочався завдяки ініціативи ОБСЄ в грудні 2005 року, таким чином під час берлінського семінару були підведені певні підсумки діяльності проекту загалом на континенті та в окремих країнах учасниках протягом п'яти років. Змістовний звіт п. Карен Поллак та експертів з декількох країн презентував наступну картину. На сьогодні в проекті, що спрямований на виховання міжетнічної толерантності у європейській молоді, беруть участь 14 країн Європи (на початку було 6), у 8 з них вже перекладені, адаптовані та опубліковані навчальні матеріали (три зошити та методичний посібник до них), решта в процесі підготовки (Латвія, наприклад, тільки стала учасником проекту). За п'ять років в рамках проекту було загалом опубліковано 109 тисяч примірників навчальних матеріалів, проведено 90 семінарів для вчителів, відбулися міжнародні обміни експертами (наприклад, українські фахівці працювали на семінарах в Литві, німецькі в Україні тощо). За цей період (2005–2010) проект став відомим освітянам європейських країн, багато учнів вже користуються зошитами! На сьогоднішній день, на мою думку, міжнародний проект «Навчальні матеріали з протидії антисемітизму, дискримінації та ксенофобії» можна вважати досить успішним.

Безумовно, для нас є цікавим та важливим, місце України в цьому проекті. Наша країна була поряд з Нідерландами, Німеччиною, Польщею, Литвою, Хорватією, серед тих хто починав цей проект. Зараз приємно констатувати той факт, що успішність проекту в Україні є одною з самих високих! Протягом проекту ми переклали, адаптували та двічі ви-

дали навчальні матеріали в 2008 и 2009 роках загальним накладом 9200 примірників, отримали гриф «схвалено» Міністерства освіти і науки України. Також провели два навчально-методичних семінари для підготовки вчителів, що стали тренерами для своїх колег у цьому проекті в своїх регіонах. У 2009–2010 роках провели 12 одноденних семінарів для вчителів історії та суспільних дисциплін з методики роботи із навчальними матеріалами в 12 областях України. Наслідком цієї роботи стало понад 60 заявок від

Колективне фото учасників міжнародної зустрічі експертів у Берліні

середніх шкіл цих регіонів на отримання зошитів, і сьогодні в країні вже учні працюють з цими матеріалами! Приємно свідчити, що під час роботи міжнародної зустрічі експертів в Берліні результати проекту в Україні були визнані найкращими! Це стало можливим завдяки фінансуванню ОБСЄ та плідній співпраці Українського центру вивчення історії Голокосту з освітянськими установами (Інститути післядипломної освіти та міські управління освіти) в регіонах.

Під час берлінської зустрічі п. Норберт Хінтерляйтнер (Бюро демократичних інституцій та прав людини ОБСЄ) та експерти визначили орієнтовні шляхи розвитку проекту: розширення географії, включення нових країн в проект; публікація навчальних матеріалів в тих країнах, де ще вони не були надруковані, тісна співпраця неурядових громадських організацій з місцевими Міністерствами освіти тощо. Тривала дискусія серед експертів щодо можливих змін проекту, редактування та написання нових версій навчальних матеріалів. Зустріч в Берліні продемонструвала життєздатність європейського педагогічного проекту «Навчальні матеріали з протидії антисемітизму, дискримінації та ксенофобії».

Анатолій Подольський, к.і.н.,

Український центр вивчення історії Голокосту

«УКРАЇНСЬКІ КНИЖКИ ДЛЯ ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ»: ТРИВАЄ ПРОВЕДЕННЯ СЕМІНАРІВ В ОБЛАСНИХ ЦЕНТРАХ УКРАЇНИ

Український центр вивчення історії Голокосту як одна з організацій-партнерів, які беруть участь у всеукраїнському проекті «Українські книжки для виховання толерантності», за п'ять місяців 2010 року провів семінари в п'яти областях України та АР Крим. Дводенні семінари проводилися переважно на базі Інститутів післядипломної освіти для вчителів історії та для заступників директорів шкіл з виховної роботи. Нагадаємо читачеві, що метою цих семінарів є надання учасникам певного досвіду роботи з літературою, яку — близько 20 книжок — учасники отримують безкоштовно. Це науково-історична, джерельна та навчально-методична література, яку, на думку авторів проекту, педагоги можуть використати у класній та позакласній роботі з учнями, маючи на меті виховання в дітях певних навичок та вмій критичного мислення, осягнення проблематики моральної відповідальності, емпатії та співчуття, протистояння дискримінації та ксенофобії, протидії стереотипам. Містами, де в лютому — травні було проведено семінари в рамках цього проекту, стали Харків, Дніпропетровськ, Чернігів, Черкаси, Ялта, Івано-Франківськ. Анкетування учасників, яке здійснюється по завершенню роботи кожного з семінарів, а також сторінка форуму на веб-сайті проекту (www.betol.org.ua) з відгуками тренерів та лекторів, а також про ступінь зацікавленості та затребуваності запропонованих знань та методик серед тих, на кого проект спрямований. Приємно зазначити, що незважаючи на історичну та культурну різноманітність тих регіонів країни, де вже було проведено проект, та, відповідно, на не-

Під час семінару в Харкові. Тренінг О. Войтенка

однакове сприйняття запропонованих знань аудиторією різних областей, він зустрічає позитивне ставлення та підтримку педагогів — учасників семінарів, викликає в них бажання використовувати у своїй подальшій діяльності ті знання, уміння та книжки, що були отримані під час роботи на семінарах. Тому можна з певністю сказати, що головна мета проекту виконується, а книжки — працюють! Попереду — продовження проекту з нового навчального року.

Михайло Тяглий,

Український центр вивчення історії Голокосту

ШКІЛЬНИЙ КОНКУРС

Х ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КОНКУРС УЧНІВСЬКИХ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ ТА ТВОРЧИХ РОБІТ «ІСТОРІЯ І УРОКИ ГОЛОКОСТУ»: ПІДСУМКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

2–4 травня 2010 року в Києві Український центр вивчення історії Голокосту за підтримки Фонду сприяння демократії Посольства США в Україні та Євразійського єврейського конгресу провів ювілейний X Всеукраїнський конкурс учнівських науково-дослідних та творчих робіт «Історія і уроки Голокосту». Пропонуємо Вам відгуки вчителів-наукових керівників робіт молодих дослідників.

Дослідження маловідомих сторінок всесвітньої історії, історії України, краєзнавства, пов'язаних з історією Голокосту, набуває сьогодні нового змісту й глибини завдяки продуктивній діяльності Центру вивчення історії Голокосту, який активно пропагує в суспільстві ідеї толерантності, взаєморозуміння, міжнародної злагоди та створює сприятливі умови для їх формування в молоді. Одним із шляхів цього формування є залучення старшокласників до виконання науково-дослідних та творчих робіт і участь у Всеукраїнському конкурсі учнівських робіт «Історія та уроки Голокосту», який цього року святкував свій перший поважний ювілей — 10-річчя з дня заснування.

2 травня 2010 р. в Інституті політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України відбулося урочисте відкриття конкурсу, організаторами якого цього року, окрім Українського центру вивчення історії Голокосту та

Євразійського єврейського конгресу, виступив і Фонд сприяння демократії Посольства США в Україні.

Метою конкурсу вже багато років поспіль є поглиблення знань школярів з історичної проблематики Голокосту — долі єврейського народу на теренах Європи під час Другої світової війни; популяризація вивчення даної теми серед учнівської молоді; розвиток навичок дослідницької і аналітичної діяльності під час відбору матеріалу і написання роботи з обраної теми; пошук нових фактів, документів, свідчень про події Голокосту в Україні і за її межами, введення їх у науковий обіг; сприяння участі молодих дослідників в міжнародних семінарах і конференціях; виховання в молоді толерантної поведінки, поваги до людей іншої національності, свідомого ставлення до міжетнічних проблем. Виходячи з цього, провідною ідеєю ювілейного заходу стало усвідомлення необхідності більш детального вивчення

в сучасній українській школі історії Катастрофи, і на її основі утвердження у свідомості молодого покоління переконань та переваг загальнолюдських цінностей.

Протягом трьох днів, з 2 по 4 травня, у гостинному санаторії «Пролісок» у Конча-Заспі конкурсанти у двох секціях завзято змагалися за перемогу, яка відкривала їм можливість презентувати свої дослідження на міжнародному рівні — уже багато років поспіль наші переможці стають учасниками Міжнародної конференції у відомому білоруському місті Брест, яка завжди відкривається в один і той самий день — 22 червня.

Членам журі, серед яких поважні науковці — співголова Російського Центру «Холокост» Ілля Альтман, керівник УЦВІГ Анатолій Подольський, співробітник УЦВІГ Михайло Тяглий, відповідальний секретар Громадського комітету з вшанування пам'яті жертв Бабиного Яру Віталій Нахманович, завідувачка музеєм Шолом-Алейхема Ірина Климова, учителі-методисти Світлана Занько, Світлана Кандеєва, Ілля Медвинський, Наум Резніченко, незважаючи на юний вік учасників, довелося складно. Вони провели ґрунтовний аналіз близько 80 науково-дослідних, пошукових та творчих робіт, надісланих для участі в конкурсі із 16 областей України, АР Крим та м. Київ, відібравши серед них 59 найкращих, які були допущені до участі у заключному захисті. Але всі фіналісти не давали членам журі ані хвилини перепочинку, доводячи своїми виступами, що всі варті бути переможцями. І справді, більшість представлених робіт — це ґрунтовні дослідження, цікаво і змістовно ілюстровані, багаті архівними матеріалами, свідченнями очевидців, записами інтерв'ю, оснащені діаграмами, графіками, таблицями, фотографіями. Звертаючись до першоджерел, відкриваючи для себе фонди архівів і музеїв, опрацьовуючи наукові праці, відшуковуючи і опитуючи свідків — носіїв «усної історії», аналізуючи події та факти, юні науковці дослідили маловідомі сторінки історії Голокосту на теренах своїх населених пунктів, повернули із небуття забуті імена, проаналізували витoki ідеології нацистського антисемітизму та її впливу на свідомість людей, відновили історичну справедливість щодо пам'яток єврейської культури, що тривалий час використовувалися не за призначенням, і, зрештою, сформулювали власну точку зору на події однієї із найжахливіших сторінок людства —

Відкриття конкурсу. Виступ представника Євразійського єврейського конгресу п. О. Галкіна

Голокост, переконавши присутніх у необхідності збереження пам'яті про неї.

У такій ситуації журі було зовсім непросто визначитися з переможцями. І все ж воно із своїм завданням впоралося гідно. Глибина переконання, логіка, правдивість висвітлення вкупі з історичною новизною і чіткою структурованістю роботи дозволило визнати «перлинами» конкурсу роботи Анастасії Балабанової (м. Донецьк), Анастасії Вайди (м. Чернівці) та Марини Завалій (м. Конотоп, Сумська обл.) — I місце; Павла Бабина (м. Чернівці), Юлії Груб'як та Тараса Сало (сmt. Козова, Тернопільська обл.), Евеліни Лятіфової (м. Скадовськ, Херсонська обл.), Вікторії Черкаської (м. Полтава) — II місце; Іллі Адашкевича (м. Кривий Ріг), Дмитра Александрова (м. Сімферополь), Галини Гарбуз (м. Рогатин), Артема Дряміна (м. Одеса) — III місце.

Знайомство членів журі з конкурсантами. М. Тяглий (виступає), І. Медвинський, В. Нахманович, І. Альтман, С. Кандеєва

Кожна робота, подана на конкурс, — це результат творчої співпраці не лише її автора, але й наукового керівника. Уже не перший (і, хочеться думати, не останній) рік найвищі результати такої співдружності демонструють педагоги Ж. Бабенко та В. Трухачова (м. Кривий Ріг), Л. Білоус (Херсонська обл.), Н. Герасим (Чернівецька обл.), Ж. Гудко (Львівська обл.), В. Кедук (м. Сімферополь), Н. Макарова (Донецька обл.), Н. Маркусь та Л. Семенюк (Тернопільська обл.), І. Савицька та М. Савченко (м. Київ) та інші.

У рамках конкурсу також відбулися: презентація Збірника науково-дослідних учнівських робіт переможців конкурсів у 2006–2009 рр., демонстрація електронної презентації з історії попередніх конкурсів; заняття для педагогів-консультантів «Методичні особливості підготовки та написання науково-дослідної роботи» з використанням виданих спеціально для заходу «Методичних рекомендацій»; перегляд художнього фільму з тематики конкурсу, обмін досвідом, цікаві й корисні зустрічі як з конкурсантами та їх керівниками, так і з членами поважного журі.

Щодо перспектив, то конкурс засвідчує, що в Україні з'являється нова інтелектуальна генерація, яка мріє змінити світ на краще і знає, як це можна зробити: лише пам'ятаючи минуле, глибоко досліджуючи його, роблячи з нього висновки і виносячи уроки, завдяки яким можна буде уникнути жахливих помилок у майбутньому.

Оксана Кожем'яка,
вчитель історії, м. Донецьк

* * *

Хоча всі три дні конкурсу були напруженими, однак його учасники отримали масу задоволення і, найголовніше, стали однією великою сім'єю однодумців — настільки зблизила їх спільна робота.

Особливі слова подяки хочеться висловити членам журі, які під час захисту підтримували учасників, заохочували їх до відповіді і навіть допомагали у складних ситуаціях, доклавши максимум зусиль для створення комфортної доброзичливої атмосфери. Зрештою, вона є не останнім чинником у бажанні учнів знову і знову брати участь у цьому конкурсі і для того щоб виявити свою зацікавленість темою історії Голокосту і для чергової зустрічі з друзями. А це в свою чергу свідчить про те, що попереду на конкурс чекає довге життя, повне щасливих миттєвостей і нових відкриттів.

*Наталія Дяченко,
вчитель літератури, м. Донецьк*

* * *

*«...Ми відповідальні за пам'ять
про власну історію...»
Гвідо Кноп, історик (Німеччина)*

Саме такі слова Гвідо Кнопа можуть слугувати епіграфом до X Всеукраїнського конкурсу учнівських творчих робіт «Історія і уроки Голокосту». Проведення подібного конкурсу дозволяє зрозуміти і осмислити всю глибину трагедії молоддю, саме тими, хто формує нове суспільство нашої держави. «Якщо Україна хоче бути дійсно європейською країною, недостатньо самого вдосконалення нашого законодавства чи газопроводів, ми повинні також взяти участь у дебатах щодо важливих спільних європейських проблем. І, очевидно, Голокост — один із ключових елементів повоєнної європейської ідентичності. (А. Портнов, «Україна Модерна»»).

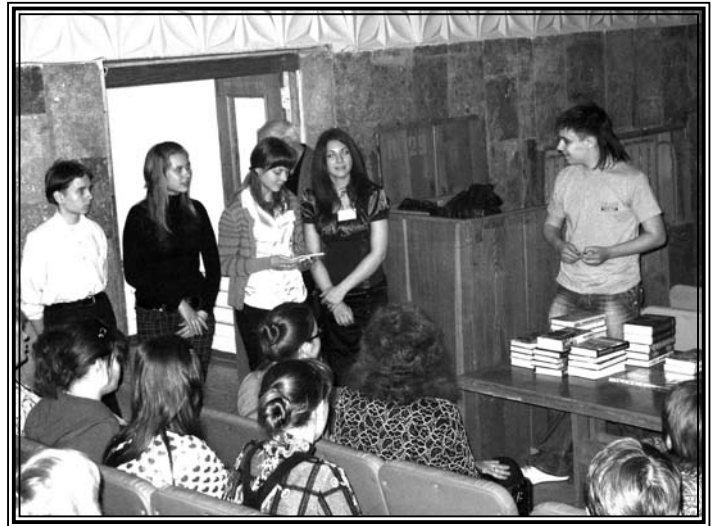
Історія помститься за ігнорування її гірких уроків. Сьогодні в Україні все відвертіше заявляють про себе ті, хто не приховує своїх расистських і ксенофобських поглядів. Вони скоюють напади на людей за расовою ознакою, пошкоджують цвинтарі, паплюжать культові споруди. У такий час не зайвим буде зазирнути в історію, де вже було подібне. Одні громили, а інші мовчки дивилися, і результат, на жаль, зараз уже відомий усьому світу. Проте молодь, яка бере

*Робота сесії «Відображення Голокосту в художній творчості».
Член журі, мистецтвознавець І. Клімова*

участь у конкурсі, отримала щеплення проти ксенофобії, антисемітизму, дискримінації та расизму в сучасному світі. А це і є першим запобіжним фактором. Тим фактором, навколо якого буде об'єднуватися свідомо молодь України.

Участь у конкурсі сприяла поглибленню знань школярів з історичної проблематики Голокосту — долі єврейського народу на теренах Європи під час Другої світової війни; популяризації вивчення даної теми серед учнівської молоді; розвитку навичок дослідницької й аналітичної діяльності під час відбору матеріалу і написання роботи з обраної теми; пошуку нових фактів, документів, свідчень про події Голокосту в Україні і за її межами, введенню їх у науковий обіг.

Учнівське журі. Справа — призер попереднього конкурсу І. Чечурин

X конкурс закінчився і почалася підготовка до XI конкурсу. Тривала підготовка, яка потребує багато зусиль як учнів, так і їхніх керівників. Тому хочеться побажати всім майбутнім учасникам конкурсу наснаги і не полишати цю важливу справу.

Окремо хочу зупинитися на роботі журі, до складу якого увійшли професіонали — науковці та вчителі-практики, які чудово впоралися з поставленим перед ними важким завданням. Їхні коментарі до наукових і творчих робіт стали справжнім майстер-класом для учасників.

Якщо поглянути на результати роботи конкурсу, його рівень, приходить усвідомлення того, що він уже переріс терени України і потрібно переходити на міжнародний рівень. Тому до зустрічі, XI Міжнародний конкурс учнівських творчих робіт «Історія і уроки Голокосту».

*Андрій Кінаш, учитель історії та правознавства
спеціалізованої школи № 5, м. Полтава*

* * *

Десять років поспіль навесні Український центр вивчення історії Голокосту збирає учнівську молодь, що робить перші кроки на шляху наукових досліджень, на фінальну частину конкурсу «Історія і уроки Голокосту». Цікаво, що тоді, коли значна частина школярів утратила мотивацію до навчання, кількість учасників конкурсу з року в рік зростає. Щороку постає чимало дослідницьких та творчих робіт, які викликають жвавий інтерес не лише серед молодих дослідників, але й серед учителів та науковців. Із числа учасників конкурсу за десятилітню історію

його існування «виросли» професійні історики-дослідники та просто небайдужі до минулого своєї Батьківщини люди.

Цьогорічний ювілейний конкурс не став винятком у плані творчого пошуку та атмосфери зацікавленості. Серед 59 робіт, які журі допустило до етапу захисту, були дослідження різних аспектів історії Голокосту. Поруч із роботами, присвяченими Голокосту в цілому та його регіональним особливостям, були роботи історіографічного та літературознавчого характеру. Частина досліджень розглядала трагедію ромів та кримських татар. Юні дослідники порушили також проблеми правової оцінки подій Голокосту та історичної пам'яті про них. Окрему групу склали творчі роботи, у яких учасники засобами образотворчого мистецтва відобразили власні емоції та почуття, що виникали в них при знайомстві з цією сторінкою історії людства.

Фінал конкурсу. Нагородження лауреатів та призерів

Конкурс передбачає визначення переможців. Думаю, що цього року журі було надзвичайно важко це зробити. І не тільки через велику кількість робіт. Чимало представлених досліджень вирізнялися високим рівнем науковості, креативними підходами, цікавими висновками. Презентація робіт здійснювалася у двох групах. На жаль, почути всіх учасників було неможливо. Тому заради об'єктивності не називаю жодного прізвища з тих, які справили особливо сильне враження. Можу з упевненістю сказати лише одне: переможених на конкурсі не було! Адже кожен учасник міг отримати тут те, чого потребував — чи то нових

знань, чи вміння відстоювати власну позицію, чи впевненості у власних силах, чи нових друзів.

Продовжуючи усталені традиції, ювілейний конкурс зумів стати особливим. Йому передувала значна підготовча робота. Міжнародний семінар з методики викладання історії Голокосту (червень 2009 р., Пуща Водиця) зацентрував увагу педагогів на важливих аспектах організації урочної та позакласної роботи з школярами, дав можливість обмінятися цікавими ідеями та досвідом. Наслідком цього семінару стали методичні рекомендації з підготовки учнів до участі в конкурсі «Історія та уроки Голокосту».

До X конкурсу було видано кращі роботи учасників за 2007–2009 рр. Ця збірка вочевидь допоможе підвищити загальний рівень досліджень майбутніх учасників, адже краще один раз побачити яким має бути учнівське дослідження, ніж кілька разів почути чи прочитати про це.

Надзвичайне враження справили виступи тих, хто був учасником перших конкурсів — і учнів, і вчителів. Адже вони змогли оцінити конкурс одночасно з різних позицій: згадуючи власні відчуття та переживання 10 років тому та аналізуючи їх вплив на своє подальше життя.

Особливістю цьогорічного конкурсу стали номінації, визначені самими конкурсантами. Надзвичайно приємно було переконатися, що наші учні бачили один в одному не суперників чи конкурентів, а друзів та однодумців, що вони зуміли за такий короткий термін розгледіти різні грані талантів та особистісних якостей своїх товаришів. Дуже хочеться, щоб ці новації перетворилися у традиції наступних конкурсів.

Окремої уваги в роботі конкурсу, на мою думку, заслуговує частина, спрямована на вчителів-консультантів. Окреме заняття з методики підготовки учнів до досліджень, рецензії та рекомендації журі, спілкування з колегами — усе це створювало неповторну атмосферу інтелектуального пошуку.

Думаю, що для більшості вчителів участь у конкурсі учнівських науково-дослідних та творчих робіт «Історія і уроки Голокосту» стала насамперед можливістю збагатити власний досвід викладання, організації позаурочної роботи, співпраці з учнями та колегами.

X Конкурс завершився. Перегорнута ще одна сторінка його історії. Попереду XI-ий!

Наталя Герасим,
вчитель історії, м. Чернівці

НАУКОВІ ЗАХОДИ ЦЕНТРУ

ПАМ'ЯТЬ ПРО ІСТОРІЮ ГОЛОКОСТУ В СУЧАСНИХ СУСПІЛЬСТВАХ: ДОСВІД ТА ВИКЛИКИ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТІ

11–12 травня 2010 року Український центр вивчення історії Голокосту за сприяння Посольства Франції в Україні та Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича провів у Чернівцях міжнародний науковий семінар для істориків, викладачів та студентів. Пропонуємо Вам рефлексії учасників семінару.

З плином часу, коли Голокост усе більше віддаляється від нас, пам'ять про нього та відповідна наукова проблематика стають усе важливішими. Саме цій проблематиці і був присвячений міжнародний семінар «Пам'ять про історію Голокосту в сучасних суспільствах: досвід та виклики у європейському контексті», організований Українським центром вивчен-

ня історії Голокосту, Посольством Франції в Україні та Чернівецьким національним університетом ім. Ю. Федьковича, що відбувся 11–12 травня 2010 року в м. Чернівці.

Усі доповіді, які були заслухані, можна розділити на декілька груп: 1) офіційна пам'ять про Голокост та політика держави щодо її створення в різних країнах; 2) пам'ять та

освіта, підходи до викладання теми Голокосту; 3) індивідуальна та колективна пам'ять про Голокост; 4) вплив Голокосту на культурну спадщину.

У сесії «Офіційна пам'ять. Подія та державна політика пам'яті щодо неї» була заслухана доповідь «Пам'ять про Голокост в сучасній Україні: проблеми та перспективи», в якій доповідач Анатолій Подольський (Київ, Україна) доводить, що в Україні офіційна пам'ять про Голокост займає маргінальну позицію; що держава робить дуже мало для збереження пам'яті про Голокост і для поширення її в середовищі молодого покоління.

Контрастом до цього пролунав виступ Роберта Кувалека (Люблін, Польща), який розповів про динаміку дискусій щодо пам'яті про Голокост у польському суспільстві, про зусилля зберегти пам'ять про табори смерті Белжець та Собібор, а також про так звану «конкуренцію жертв», яка притаманна і сучасному українському суспільству.

Вержені Сенсіко (Париж, Франція) охарактеризувала основні етапи становлення та специфіки офіційної пам'яті про Шоа у Франції: від повної відсутності голосу євреїв до визнання провини Франції у винищенні євреїв у роки Другої світової війни.

Компаративний підхід семінару яскраво висвітлив підходи різних держав до збереження пам'яті про Голокост, і феномен існування різних варіантів пам'яті, причому не тільки в різних країнах, але й у межах однієї. Тому слухним було питання, поставлене в доповіді Віталія Нахмановича (Київ, Україна), чи є спільна пам'ять про Другу світову війну та Голокост утопією чи перспективою, чи потрібна взагалі спільна пам'ять.

Відкриття конференції. Виступає представник Посольства Франції в Україні п. Анн Дюрюфле

Сесія, присвячена викладанню теми Голокосту, також була побудована на порівнянні підходів до викладання в різних країнах. Так, Максим Гон (Рівне, Україна) доповів про викладання теми Голокосту в межах загального курсу історії геноцидів та репрезентував власний навчальний посібник з цієї теми. Р. Кувалек зауважив, що майже у всіх університетах Польщі є центри вивчення Голокосту, університетські викладачі організують семінари для вчителів, а у викладанні важливим є регіональний аспект Голокосту.

Ольга Педан-Слепухіна (Львів, Україна) розповіла про деякі труднощі, з якими зустрічаються українські вчителі

історії, яким не вистачає навчальних годин на вивчення теми Голокосту. Часто вчитель сам вирішує, на яких моментах акцентувати увагу учнів, що і як учням розповідати. Доповідачка підкреслила необхідність не просто інформувати учнів про Голокост, а й виховувати, формувати цінності учнів та їхнє емоційне ставлення до трагедій історії.

1-ша сесія «Офіційна пам'ять». Друга справа: виступає п. Вержені Сенсіко («Меморіал де ла Шоа», Париж)

Цю тему продовжив Віталій Бобров (Київ, Україна), який вважає викладання Голокосту поштовхом для подальшої розмови з учнями про толерантність, антисемітизм, ксенофобію, права людини тощо. З іншого боку, він підкреслив, що під час проведення семінарів Українським центром вивчення історії Голокосту можна зустрітися з опором та певним напруженням, навіть, серед самих учителів, які не зовсім розуміють, чому саме історії Голокосту приділяється така увага. Узагалі, ідеї мультикультурності проникають у повсякденну свідомість з великими труднощами.

Фабріс Тейше (Париж, Франція) зробив доповідь про викладання теми Шоа у Франції в різні часи. Після закінчення Другої світової війни ані режим Віші, ані Шоа в історії Другої світової війни не розглядалися. Але вже 15 років історія Шоа включена до шкільних програм, вона викладається з урахуванням віку дітей (починаючи з десятирічного віку). Незважаючи на це, певна кількість учнів знають про Шоа дуже мало, і часто емоції їм замінюють знання.

У сесії, присвяченій індивідуальній та колективній пам'яті, Олег Суровцев (Чернівці, Україна) доповів про особливості Голокосту та пам'яті про нього на Буковині. Олена Іванова (Харків, Україна) зупинилась на особливостях різних видів пам'яті про Голокост і подала результати емпіричного дослідження щодо пам'яті про Голокост серед студентської молоді. Тетяна Величко (Київ, Україна) розповіла про власне дослідження індивідуальної пам'яті про події Голокосту серед нееврейського населення, що пережили війну. Михайло Тяглий (Київ, Україна) присвятив свою доповідь пам'яті про долю ромів України за часів нацистського панування і довів, що пам'ять ромів про минуле має свою специфіку, яка полягає в її проявленні в недискурсивних формах і конструюванні нових форм комеморації.

Ще одна сесія семінару була присвячена впливу Голокосту на культурну спадщину євреїв Буковини. Петро Рихло (Чернівці, Україна) дав ретельний аналіз німецькомовної поезії Буковини, створеної етнічними євреями, зокрема Пау-

лем Целаном. А Наум Резніченко (Київ, Україна) продемонстрував, як на уроках літератури, вивчаючи творчість П. Целана, можна висвітлити і тему Голокосту, і загальнолюдські проблеми буття взагалі.

Не можна не відзначити, що для проведення семінару, на якому досить чітко просліджувались ідеї мультикультуралізму, дуже влучно було вибрано місто Чернівці. У ньому ми побачили багато справжніх ознак мультикультуралізму, як на офіційному, так і на неофіційному рівні. Вони помітні і в назвах вулиць та площ, і в меморіальних дошках, і в пам'ятниках, і в мовах, які лунають на вулицях, і головне — у тій доброзичливості людей, без якої ніяка повага до пам'яті, у тому числі і про Голокост, неможлива.

*Олена Іванова, проф.,
д-р. психол. наук, м. Харків*

* * *

У ПОШУКАХ СПІЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

Саме так можна визначити магістральне завдання міжнародного наукового семінару «Пам'ять про історію Голокосту в сучасних суспільствах: досвід та виклики у європейському контексті». Співробітники Українського центру вивчення історії Голокосту, з ініціативи якого відбувся семінар, не випадково обрали місцем проведення наукового форуму саме Чернівці.

Чернівці — це не тільки природна та архітектурна перлина, створена за часів австрійської монархії Габсбургів, що збереглася до нашого часу в своєму майже первинному неушкодженному вигляді. Чернівці — це перш за все унікальний етнорелігійний феномен багатокультурності, феномен співжиття і взаємотолерантності різних народів та мов німецької, румунської, гебраїської, української, польської.

*Дзеркальний корол
у драглях з перцем
мовчав п'ятьма мовами —*

влучно написала у вірші, присвяченому рідному місту, одна з найпроникливіших поетес затонулої поетичної Атлантиди «Буковини» Роза Ауслендер.

*3-тя сесія «Пам'ять та освіта». Роберт Кувалець (Люблін),
Олена Іванова (Харків), Ольга Педан-Слепухіна (Львів),
Віталій Бобров (Київ)*

Професор Петро Рихло — викладач Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, талановитий перекладач та один з провідних сучасних дослідників творчості видатного німецькомовного поета Пауля Целана, якого подарували світові все ті ж Чернівці, — назвав рідне місто поета «летючим голландцем» історії. За останні 250—300 років це місто змінювало правителів, державні режими й національні прапори, мов рукавички: воно було князівсько-молдавським, султано-османським, царсько-австрійським, королівсько-румунським, комуністично-радянським. Сьогодні це українське місто <...>. Майже фантастичне місто, перифрази якого утворюють дотепну поетичну ампліфікацію: «Вавилон Південно-Східної Європи», «другий Ханаан», «Єрусалим на Пруті», «європейська Александрія», «маленький Відень» і т. д. Місто, в якому мешкало близько десятка різних національностей і щоденно звучало півдюжини мов, і де витворився унікальний симбіоз германо-романо-слов'яно-гебраїської культури з її політехнічною барвистістю і космополітичним духом¹. Немовби наслідуючи цей дух, науковий семінар, присвячений пам'яті про Голокост у сучасних суспільствах, зібрала під старим та гостинним дахом Чернівецького університету представників різних країн та національностей. Серію доповідей, присвячених державній політиці пам'яті про Голокост, відкрив директор Українського центру вивчення історії Голокосту п. Анатолій Подольський. Він зупинився на суттєвих проблемах, що заважають сприймати історію Голокосту в сучасній Україні як невід'ємну складову цілісної історії держави, перетворюючи осмислення трагічних подій минулого на «змагання жертв» Голокосту та Голодомору 1932—1933 рр. Цю тему красномовно розвинув в своєму гостро-дискусійному виступі «Спільна пам'ять про війну та Голокост: перспектива чи утопія?» відповідальний секретар Комітету «Бабин Яр» п. Віталій Нахманович. Головна теза доповіді пана Нахмановича — неможливість спільної пам'яті про Другу світову війну та Голокост в сучасному українському суспільстві, що ідеологічно та історично розтушовано тривалими та різновекторними громадянськими війнами, що з деякими перервами відбувалися на території сучасної України упродовж 1914—1953 рр.

Державній політиці пам'яті про Голокост та її складній, драматичній еволюції присвятили свої доповіді представники Франції — науковці п. Вержені Сенсіко та п. Фабріс Тейше. Це був цікавий обмін досвідом державної та суспільної меморіалізації історії Голокосту та викладання теми Шоа в навчальних закладах Франції.

Яскравою була доповідь представника польської сторони — доктора п. Роберта Кувалека, присвячена офіційній та неофіційній пам'яті про Голокост в повоєнній Польщі.

Представники української сторони були змушені грірко усвідомлювати, що державна політика пам'яті про Голокост в сучасній Україні майже зовсім відсутня. Усе залежить від індивідуальних зусиль викладачів історії середніх шкіл, прагнень та намагань окремих громадських діячів та небайдужих ентузіастів.

З доповідями про викладання історії Голокосту в середній школі виступили вчителі історії п. Ольга Педан-Слепухіна (м. Львів), п. Наталя Герасим (м. Чернівці). Вищу школу в освітянському форматі представив професор Рівненського

¹ Рихло П. Поетична Атлантида Буковини // Загублена арфа. Антологія німецькомовної поезії Буковини. — Чернівці, 2008. — С. 11.

університету п. Максим Гон — автор посібника для студентів з історії геноцидів.

Одна з сесій семінару була присвячена впливу Голокосту на культурну спадщину євреїв Західної України. Тут домінували філологи — уже згаданий професор Чернівецького університету, германіст та перекладач пан Петро Рихло, який виступив з яскравою доповіддю «Німецькомовна поезія Буковини як дзеркало єврейської ідентичності», та викладач зарубіжної літератури Олександрійської гімназії м. Київ п. Наум Резніченко, який присвятив свій виступ широковідомому віршу «Фуга смерті» П. Целана як унікальному поетичному пам'ятнику жертвам Голокосту в світовій літературі.

Цікавим був виступ пана Віталія Боброва, співробітника УЦВІГ та вчителя англійської мови київської гімназії «Консул», який розглянув тему Голокосту як інструмент в освітанських проєктах з протидії ксенофобії та виховання толерантності в аспекті сприйняття аудиторії (на прикладі відгуків учасників семінарів). Цей виступ був підхоплений доповіддю професора Харківського національного університету ім. В. Каразіна, доктора психологічних наук п. Олени Іванової на тему «Пам'ять про Голокост в молодіжному сегменті українського суспільства».

Чи можлива спільна пам'ять про Голокост у сучасній Україні? Чи дає нам позитивний європейський досвід відповідальності за пам'ять про минуле привід для оптимізму? Ці питання обговорювалися на круглому столі, що завершував семінар у Чернівцях. Як на мій погляд, питань залишилося набагато більше, ніж відповідей. Поживемо — побачимо. А привід для оптимізму — це самі Чернівці, казкове місто, що колись дало всій Європі унікальний приклад «буковинської культури, яка сьогодні видається нам затонулою Атлантидою, чернівецьким міфом»².

«Чернівці — це був пароплав задоволень з українською командою, німецькими офіцерами і єврейськими пасажирками на борту, який під австрійським прапором постійно курсував між Заходом і Сходом», — так підсумував характерні риси «чернівецького міфу» сучасний німецький публіцист.

На жаль зараз не звучить на вулицях сучасних Чернівців ані німецька мова, ані мова їдиш. А з тих сімдесяти юдейських синагог, що в них колись молилися чернівецькі євреї, діє сьогодні лише одна...

Так, час — річ жорстока та неблаганна. Учасники конференції здійснили прогулянку по неіснуючих єврейських Чернівцях завдяки зусиллям пані Олени Мойсюк, зазирнули у давнє минуле буковинського єврейства, відвідавши цікаву експозицію Музею історії та культури євреїв Буковини (хочемо подякувати за чудову екскурсію п. Наталі Шевченко). Але всі ці наші уявні пересування у просторі й часі супроводжує сум і біль.

Біль та пам'ять про трагедію, що відбулася на цій землі під час останньої війни.

...Але ж він був колись — цей неповторний, казковий «чернівецький міф».

Чи стане він у пригоді нашому сьогодні як чудовий приклад, як прототип майбутньої моделі спільної пам'яті про минуле? Хто знає...

*Наум Резніченко,
вчитель літератури, м. Київ*

² Рихло П. Вказ. праця, с. 9.

* * *

Семінар продовжив новий напрямок діяльності Центру, започаткований у листопаді 2009 р. конференцією у Вінниці: розширення контактів та обмін професійним досвідом між науковцями-дослідниками, викладачами вишів та вчителями загальноосвітніх навчальних закладів.

Не можу сказати напевне, наскільки корисною є така співпраця для науковців. Проте для освітян — це можливість познайомитися з найсучаснішими тенденціями в наукових дослідженнях. Причому не з публікацій, а з презентацій самих авторів, що дає змогу глибше зрозуміти їх суть та отримати відповіді на питання, які не можуть не виникати.

Проблеми, порушені на семінарі, є надзвичайно важливими для сучасної України. Пам'ять про історичні події, як і раніше, намагаються підігнати під певні ідеологічні схеми. Трагування подій минулого здійснюється з позицій пріоритетів сьогодення. Все частіше протиставляється пам'ять різних сегментів суспільства про дискусійні події вітчизняної та всесвітньої історії. Це не може не турбувати вчителів. Адже, з одного боку, на них покладається важлива місія по формуванню світогляду людини майбутнього (вільної від упереджень, здатної зробити свідомий вибір, сприйняти точку зору та позицію іншого тощо), а з іншого — учителів продовжують розглядати як форпост пропаганди офіційного трактування історії та сьогодення.

Учасники семінару мали можливість прослухати та обговорити доповіді науковців з України, Польщі та Франції.

Надзвичайно цікавим було порівняння державної політики пам'яті про Голокост в Україні (Анатолій Подольський), Франції (Вержені Сенсіко) та Польщі (Роберт Кувалек). Представниця Посольства Франції в Україні Анн Дюрюфле своєю присутністю та активною участю у роботі семінару практично проілюструвала тези науковців.

Доповідь про перспективи формування спільної пам'яті про війну та Голокост (Віталій Нахманович) дала поштовх до роздумів не на один день. Для себе особисто зробила висновки: примирення протиріч між різними моделями пам'яті можливе тільки в тому випадку, коли історія перестане слугувати політиці.

Загальну картину розуміння проблеми семінару доповнили доповіді, присвячені регіональним моделям індивідуальної пам'яті про Голокост (Тетяна Величко, Олег Суровцев). Психологічне, філософське, культурологічне осмислення проблеми на прикладі аналізу пам'яті про Голокост у молодіжному сегменті українського суспільства (Олена Іванова), впливу Голокосту на культуру (Петро Рихло, Наум Резніченко) допомогло по-новому подивитися на історичні події ХХ ст.

Наукові доповіді поставили чимало запитань щодо методичних підходів до викладання історії Голокосту. Відповіді на них необхідно давати насамперед практичною педагогічною діяльністю. Засобом, що може полегшити розв'язання багатьох освітанських проблем, стали ідеї, приклади, практики, презентовані в доповідях Роберта Кувалека, Фабріса Тейше, Ольги Педан-Слепухіної та Віталія Боброва. Свій досвід викладання історії геноциду для українських студентів представив Максим Гон. Гадаю, що кожен з учасників семінару вибере для себе те, що відповідатиме запитам учнів та його особистому стилю викладання. Спільним для всіх залишиться прагнення до саморозвитку та підвищення мотивації учнів до вивчення історії.

Семинар проходив у столиці Буковини – м. Чернівцях, що протягом століть славилось феноменом толерантності. Заняття відбувалися у Червоній залі національного університету (колишній резиденції буковинських митрополитів – пам'ятці архітектури XIX–XX ст.). Це допомогло створити чудову атмосферу роботи та спілкування учасників семінару.

Приємно, що в роботі семінару знайшовся час і для екскурсії єврейськими Чернівцями. Вулиці старого міста, видатні пам'ятки архітектури, музеї історії і культури євреїв

Буковини – все це не могло не зацікавити гостей і, сподіваюсь, зародило в їхніх серцях щире захоплення Чернівцями.

Хочеться висловити подяку організаторам семінару за те, що місцем його проведення було обрано Чернівці. Дуже сподіваюсь, що семінари подібного формату стануть традиційними в системі роботи Українського центру вивчення історії Голокосту.

Наталя Герасим,
вчитель історії, м. Чернівці

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

«ЧОМУ ЗНОВУ ПРО ГОЛОКОСТ»? ВИКЛАДАННЯ ТЕМИ ГОЛОКОСТУ ВЧИТЕЛЯМИ УКРАЇНИ

Доповідь на міжнародному науковому семінарі «Пам'ять про історію Голокосту в сучасних суспільствах: досвід та виклики в європейському контексті», Чернівці, 11–12 травня 2010 р.

Тема Голокосту стала відкрито досліджуватися в Україні з початку 1990-х років, але в навчальних програмах з історії в школі вона з'явилася лише у 2000 році і тільки у 2006 потрапила до запитань білетів випускних екзаменів з історії України та всесвітньої історії.

Голокост у програмі з історії України входить до переліку багатьох інших явищ, що характеризують нацистський окупаційний режим у часи Другої світової війни. Програма не містить жорсткого регламентування тем і кількості годин на них. Ми маємо лише приблизний розподіл часу, рекомендований Міністерством освіти і науки України.

Згідно з пояснювальною запискою до програми, учитель має право створювати календарне планування, відводити на вивчення тем більше чи менше годин, визначати тематику уроків на свій розсуд, за умови, що жодна тема не буде вилученою з процесу навчання. Отже, саме від учителя залежить, чи виділить він тему Голокосту в окремий урок і чи зуміє знайти додатковий час для її розширеного вивчення в рамках програми.

Інше питання полягає в тому, чи хоче вчитель акцентувати увагу учнів саме на цій темі. Тут важливо враховувати позицію і погляди самого педагога. Багато вчителів не беруться виокремлювати цю тему через власну некомпетентність, неготовність починати таку розмову з учнями, брак методичних навичок, інформативного матеріалу, наочності. Ця ситуація може бути вирішеною через систему навчальних семінарів, які все частіше відбуваються в Україні завдяки зусиллям Українського центру вивчення історії Голокосту, іншим громадським організаціям, іноземним партнерам і спонсорам. Дорога починається з першого кроку, а в цьому напрямку в Україні вже зроблено багато ефективних кроків, ситуація з року в рік покращується. Яскравим прикладом цього може служити подія 2002–2007 рр., коли в Україні розпочалися ґрунтовні міжнародні освітянські проекти: «Навчання толерантності на прикладі історії Голокосту» – цим проектом передбачено проведення семінарів, виставок, конкурсів, видання книжок для вчителів і учнів всіх регіонів України; «Назви своє ім'я» (2007–2008) – також загальноукраїнський освітянський проект, що включає навчально-методичні семінари для вчителів історії та гуманітарних предметів по всіх регіонах України. Міністерство освіти сприяє проведен-

ню таких семінарів лише офіційним листом підтримки, який є великою допомогою у подоланні бюрократичних «побоювань» освітянських структур на місцевому рівні.

Набагато небезпечніше могли б скластися обставини, якби на цю тему була оголошена «мода» на найвищому рівні. Цю тему не можна формалізувати через керівну роль Міністерства освіти – це найкращий шлях загубити всю справу. Такі сумні приклади ми вже маємо з упровадженням в освіту інтерактивних методик навчання, форсуванням вивчення теми Голодомору 1932–1933 років. Люди без будь-яких навичок роботи з названими методиками, не розуміючи суті, просто «гралися» з учнями, не проводячи такої важливої рефлексії для формування навичок і ціннісних орієнтацій. А в гонитві за схваленням при вивченні Голодомору деякі навіть удавалися до фальсифікації свідчень. Від такої «уваги і активності» більше шкоди, аніж користі. Не можна допустити ситуації, коли і учні і вчителі просто будуть втомлено відмахуватися від «надочучливої теми». Мовляв, скільки вже можна говорити про це. Ця тема не терпить акційного, епізодичного підходу – «відповідно до програми і все».

Тому в підході до питань вивчення Голокосту в школі потрібно зберігати розумний баланс. Не просто давати інформацію про Голокост – цифри, факти, свідчення тощо. Ця тема радше не інформативна, а морально-виховна. При роботі над нею не можна квапити учня, підштовхувати його обмеженим часом уроку, змушувати висловлювати «правильні думки на оцінку». Для такої роботи, коли учень має час подумати, обговорити проблеми, вислухати різні думки, аналізувати, співставляти, формулювати свої міркування і, найголовніше, формувати систему понять і цінностей, краще підходить не урок тривалістю в 45 хвилин, а факультативні заняття та позакласна діяльність у формі досліджень і проектів. Урок-інформування може стати лише відправною точкою, початком такої діяльності. І побудований він має бути так, щоб збудити в учнях бажання дізнатися і зрозуміти більше, а не просто одержати оцінку за урок. В організації такої позакласної діяльності знов же таки не останнє місце належить особі вчителя, його ініціативності, зваженості, компетентності.

Сучасні учні щодо теми Голокосту, це вже покоління особисто не причетне до подій, це спостерігачі з висоти часу. Вони мають різноманітні сучасні засоби для того, щоб

дізнатися про Голокост. Під керівництвом досвідченого вчителя вони можуть не тільки отримати інформацію про подію, але й належно оцінити її за критеріями, в основі яких лежать загальнолюдські цінності, немає місця стереотипам.

Робота над темою Голокосту має відбуватися системно у контексті розгляду багатонаціональної історії України. Цю історію потрібно сприймати цілісно, беручи до уваги не лише події приємні для пізнання, якими можна пишатися, а й усі інші, де українці не завжди виглядали привабливо. Тільки це є історичною правдою. Кілька років тому колишній президент В. Ющенко наказав вибрати з історії України успішні події (битви, перемоги) і чити учнів пишатися ними. Історія — дуже різноманітна і неоднозначна річ. Нею не потрібно пишатися, тому що це породжує вузькість поглядів. Історію потрібно знати, усяку, і в жодному випадку не пишатися, а брати до відома її уроки і приємні, і жорстокі. Тільки так ми зможемо зрозуміти історію, позбутися стереотипів і не допустити повторення її жахливих сторінок.

Удосконалення викладання теми Голокосту в школі вимагає зусиль працівників освіти всіх рівнів. Перш за все це допомога з боку державних структур, зокрема Міністерства

освіти і науки України, від якого залежить поліпшення ситуації у викладанні цієї теми — включення теми Голокосту до навчальних планів. Громадські, наукові, освітянські організації не повинні полишати своїх зусиль у поширенні інформації, розробці методик викладання, проведення навчальних семінарів для вчителів, дослідницької роботи для учнів і студентів.

У квітні 2010 року Всеукраїнська асоціація викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба» розпочала роботу над новим дворічним проектом «Багатокультурна історія України», метою якого є показати, що історія України — це історія не тільки українців, а й усіх народів, що живуть в Україні. Національна палітра історії нашої держави багата і різнобарвна. Кожний народ особливий. Але вивчаючи ці особливості, однак, потрібно шукати те, що нас єднає, що робить нас людьми незалежно від особливостей мови чи культури, знаходити взаєморозуміння, завдяки якому в майбутньому повторення подій Голокосту не стане можливим.

*Ольга Педан-Слепухіна,
вчитель історії, м. Львів*

НОВІ ВИДАННЯ ЦЕНТРУ

Бартов О. Стерті. Зникаючі сліди євреїв Галичини в сучасній Україні / Пер. з англ. Сергія Коломійця. — К., 2010. — 300 с.

Книга «Стерті» відомого американського історика Омера Бартова присвячена певним аспектам формування історичної пам'яті про Голокост в сучасній Україні. Основним її акцентом є стирання матеріальної спадщини та пам'яті єврейського життя на теренах Західної України (Східної Галичини). Для того, щоб підкреслити значущість такого стирання, а також вказати на деякі його причини, книга спершу подає коротку історію життя євреїв у багатьох містах та селах Галичини до початку Другої світової війни, а потім оповідає про те, яким чином їх було знищено під час німецької окупації регіону. Автор під час подорожі Східною Галичиною пережив свій власний шок: його вразила майже повна відсутність згадок про вбивство галицьких євреїв. Кардинальним питанням праці О. Бартова є готовність чи неготовність сьогоденної української держави та суспільства бачити історію Голокосту, загалом історію та культуру євреїв України частиною власної історії, національної спадщини, з усіма позитивними та негативними сюжетами в історії українсько-єврейських взаємин.

Сподіваємося, що український переклад книжки «Стерті» стане в нагоді історикам, що досліджують єврейські студії, історію Голокосту в Україні, проблематику історії Другої світової війни, та сприятиме розвитку відкритої дискусії щодо формування правдивої пам'яті про минуле, відповідальності за цю пам'ять в українському суспільстві. Це видання книги О. Бартова «Стерті» публікується видавництвом

«Зовнішторгвидав України» та Українським центром вивчення історії Голокосту за підтримки Програми «МАТРА» Міністерства закордонних справ Королівства Нідерландів, Будинку Анни Франк та Фонду проектів центрально- та східноєвропейського книговидавництва (Амстердам).

Історія і уроки Голокосту: Збірник науково-дослідних учнівських робіт, 2006–2009 рр. — К. : Український центр вивчення історії Голокосту; Зовнішторгвидав України, 2010. — 400 с.

Пропоноване видання є спеціальним випуском наукового часопису «Голокост і сучасність. Студії в Україні і світі». Цей випуск присвячено 10-му Всеукраїнському конкурсу учнівських робіт «Історія та уроки Голокосту» (2009–2010 рр.), що є одним з найважливіших освітянських щорічних заходів Українського центру вивчення історії Голокосту. Видання являє

собою збірник конкурсних науково-дослідних учнівських робіт за останні три роки (2006–2009 рр.). Це шкільні роботи, які були відзначені призовими місцями на конкурсах. До випуску увійшли повні тексти 16 кращих учнівських робіт, що були захищені на трьох останніх конкурсах та отримали найвищу оцінку журі (1–3 місця). Роботи молодих дослідників присвячені різноманітним аспектам історичної долі українського єврейства в роки Другої світової війни, історії Голокосту на теренах України. Пропоноване видання буде важливим та корисним передовсім для учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів України, які цікавляться історією ХХ століття та планують брати участь в учнівських конкурсах, присвячених історії Голокосту, а також усім небайдужим до цієї теми.

НОВИНИ БІБЛІОТЕКИ ЦЕНТРУ

Presser, Jacob. Ashes in the Wind: The Destruction of Dutch Jewry. – 3^d ed. – London : Souvenir Press, 2010. – 556 p.

Книга Якоба Прессера «Пепел по ветру. Уничтожение голландского еврейства» была впервые опубликована в 1965 г. на голландском языке. Данное издание – репринт англоязычного издания, осуществленного в 1968 г. Начиная с 1940 г., около 110 тысяч евреев Нидерландов были депортированы в концентрационные лагеря. Домой из них вернулись лишь около 6 тысяч. «Пепел по ветру» – это история убийства, осуществлявшего в невиданных прежде масштабах, которое было продуманным и спланированным. Якоб Прессер (который сам находился в укрытии в период нацистской оккупации), писал эту книгу 15 лет по заказу правительства Нидерландов, и в ней он задокументировал все стадии уничтожения евреев Голландии – от их изоляции до депортации и последовавшего затем убийства.

Документы по истории и культуре евреев в региональных архивах Украины. Путеводитель. Волинская, Житомирская, Ровенская, Черкасская области / Науч. ред.-сост. Е.И. Меламед, Рос. гос. гуманитар. ун-т и др. – К.: Феникс, 2009. – 472 с.

Настоящее издание, подготовленное в рамках международного проекта «Документы по истории и культуре евреев в архивах России, Украины и Беларуси», продолжает серию межархивных справочников, посвященных письменному наследию евреев в архивах Украины, которая была начата путеводителем по архивохранилищам Киева (2006). В данном томе, работа над которым велась с середины 1990-х гг., представлены описания 498-ми фондов и коллекций из 9-ти архивов и музейных учреждений Волинской, Житомирской, Ровенской и Черкасской областей. Они содержат информацию о разнообразных по составу и типам документах, касающихся различных сторон жизни еврейского населения Речи Посполитой, Российской империи, Польской Республики, СССР и Украины, и охватывают период с конца XVIII до начала XXI в. В издании отражены и документальные коллекции, содержащие сведения о преследовании и уничтожении евреев названных областей в период нацистской оккупации.

Україна модерна. – 2009. – № 4 (15).

Як зазначено у передмові, цей том нової «України модерної» особливий. У ньому співіснують наукові розвідки й есеїстичні роздуми. Чимала частина матеріалів – це тексти доповідей, виголошених на міжнародній науковій конференції «Геополітика, примирення та пам'ять», що відбулася 5–6 грудня 2008 р. в Національному університеті «Києво-Могилянська академія». Співорганізаторами конференції були Посольство Республіки Польща та Посольство Франції в Україні, які також фінансували переклади статей до цього тому. Пропонуючи до уваги публікації польських і французьких науковців, ішлося, зокрема, про ширше представлення українській аудиторії різних способів і стилів писання про пам'ять у сучасній інтелектуальній атмосфері.

Проблему стилю вдалося загострити у книжковому форумі, де кілька критиків обговорюють провокативну книжку американського історика Омера Бартова про стан єврейських пам'яток у сучасній Галичині, а також у новій рубриці, яка відтепер стане регулярною, під назвою «Небезстороння думка». За задумом редакції, у цій рубриці вміщено статті найвідоміших сучасних інтелектуалів, що пропонують новаторські підходи до різних методологічних проблем. Піонером цієї рубрики став текст нідерландського теоретика історіографії Франкліна Анкерсміта «Постмодерністська “приватизація” минулого».

Рихло П.В. Поетика діалогу. Творчість Пауля Целана як інтертекст: Монографія. – Чернівці: «Руга», 2005. – 584 с.

Книга літературознавця-германіста й перекладача Петра Рихла вводить читача в поліфонічне звучання поезії Пауля Целана, структурованою за принципом багатшарових інтелектуальних та емоційних палімпсестів, коли за авторським текстом відкривається присутність інших текстів, які були для поета імпульсами, каталізаторами, асоціативними паралелями чи полемічними об'єктами. Вона відтворює не тільки естетичну генезу цієї лірики, але й показує її наснажену прагненням безумовної правди безкомпромісну конфронтацію зі своєю епохою, що засвідчила крах гуманістичних ідеалів і небачену за масштабами девальвацію моральних цінностей, трагічним втіленням якої став Голокост. Усе це робить целанівську поезію суголосною напруженим духовним пошукам сучасної доби, її найадекватнішим ліричним вираженням.

Для літературознавців, філософів, культурологів, студентів і всіх, хто цікавиться закономірностями розвитку світової літератури.

Шпербер М. Хурбан, або Незбагненна певність. Есеї / Пер. з нім. та передмова Петра Рихла. – Чернівці: Книги – XXI, 2009. – 268 с.

Хурбан, організоване винищення більшої частини європейського єврейства, залишається певністю, яка є незбагненою саме для того, хто – як автор цієї книги – обґрунтував її з такою детальністю. У тіні Хурбану Манес Шпербер намагається з пристрасною здоровою глузду й «релігії доброї пам'яті» з'ясувати, чим є сьогодні єврейство для самих євреїв і що воно являє собою для неєвреїв та ворогів єврейства. У своїх есеях автор показує, як євреї навіть у час найбільшої небезпеки ніколи не переставали творчо наповнювати сенсом своє буття та його тривання – не завдяки, а всупереч милості богообраності, яка є найважчим з усіх тягарів.

Рихло П.В. Шібболет. Пошуки єврейської ідентичності в німецькомовній поезії Буковини: Наукова монографія. – Чернівці: Книги – XXI, 2008. – 304 с.

Шібболет – гебраїське поняття, запозичене з біблійної Книги Суддів (12:4-6). Там воно означає словесний розпізнавальний знак, своєрідний пароль, за яким відрізняють своїх від чужинців. Так зветься також один з найвідоміших віршів Пауля Целана, у якому це слово є символом приналежності до табору гнаних і переслідуваних. Шібболет – це немовби диференційний код людської свідомості, носій національної та мовно-культурної ідентичності. Книга літературознавця й перекладача Петра Рихла присвячена пошукам єврейської ідентичності і німецькомовній ліриці Буковини, де ця проблема нерідко набувала не тільки художньо-естетичного, але й екзистенційного значення.

Разлука / Ред. Е.С. Криулько. – Феодосія: СПД Сухарский С.П., 2010. – 216 с.

Это сборник воспоминаний пожилых евреев, жителей Феодосии, об оккупационном периоде 1941–1944 гг. и Холокосте. В книге опубликованы 94 воспоминания объемом от одной до четырех страниц. Все авторы воспоминаний – члены феодосийской еврейской общины и подопечные Благотворительного фонда «Хесед Яхад». Как отмечает в предисловии редактор-составитель, директор ВБФ «Хесед Яхад» Е. Криулько, «...эти люди – не профессиональные литераторы, они уже не молоды, им было тяжело писать, и еще тяжелее было вспоминать. Обычными незатейливыми словами они рассказывают о событиях военных лет. ...Мы просили их: «Напишите о том, что помните. Ваши дети и внуки должны об этом знать. Люди не должны забывать об этом». ...И они писали – долго, мучительно, трудно, отказываясь, но потом все-таки соглашаясь, плакали, пили лекарства, упрекали нас в том, что мы заставляем их вспоминать то ужасное, что мы хотели бы забыть».

Гехт В. Воинское звание – воспитанник. – Владимир: Калейдоскоп, 2009. – 128 с.

Ета книга – воспоминания человека, на долю которого выпало пережить гетто и нацистскую политику уничтожения в городке Бучач (ныне Тернопольская область). Главы книги «Оккупация. Первые потери», «Вон из собственного дома», «Расстрелы. Гетто», «Побег», «Спасители – Праведники мира» словами очевидца описывают обстоятельства «окончательного решения еврейского вопроса». Вместе с тем, как отмечает в предисловии историк И. Альтман, «в биографии Виктора Гехта были не только трагедия нацистского геноцида и удивительное спасение. За плечами оставшегося сиротой мальчика был еще целый год Второй мировой войны. Он прошагал ее дорогами в звании, которое не зафиксировано ни в одном официальном документе – «сын полка»... Вот почему эта часть книги особенно ценна бытовыми деталями и особой восприимчивостью на человеческое отношение к искалеченной судьбе юного солдата».

Свидетельствуют палачи. Уничтожение евреев на оккупированной территории Беларуси в 1941–1944 гг.: Документы и материалы / Сост. В.И. Адамушко, И.П. Герасимова, В.Д. Селезнев; науч. ред. С.Е. Новиков. – Минск: НАРБ, 2009. – 216 с.

Сборник содержит 112 документов из Национального архива Республики Беларусь о преступлениях нацистских оккупантов против еврейского населения на белорусской земле. В первую часть вошли 65 документов немецких учреждений и воинских формирований – айнзатцгрупп полиции безопасности и СД, подразделений СС, Вермахта, оккупационной гражданской администрации, жандармерии – переведенные на русский язык. Во второй части собраны показания немецких военнопленных. В приложениях приведены сведения о местах массового уничтожения и депортации евреев на территории Беларуси. Издание снабжено географическим указателем и рассчитано на историков, архивистов, работников музеев, а также на широкий круг читателей.

IN MEMORIAM

СВІТЛОЇ ПАМ'ЯТІ КОЛЕГИ

21 травня 2010 року на 47 році життя трагічно і раптово пішла з життя Олена Михайлівна Холєвчук. Наша добра колега та друг. Вона багато років працювала вчителем історії в м. Києві. Останні вісім років викладала історію та суспільні дисципліни в столичній школі № 189. У 2009–2010 році пані Олена почала співпрацювати з Українським центром вивчення історії Голокосту. За дуже короткий час вона встигла багато зробити, взяти участь в освітянських проектах Центру, присвячених вихованню толерантності. Олена Михайлівна стала викладати історію Голокосту в своїй школі та в інших навчальних закладах. Дуже швидко вона стала для нас не тільки колегою, але й другом. О.М. Холєвчук пішла миттєво з життя під час уроку, на робочому місці... У неї було дуже багато людських та творчих планів... Вона світилася та світила іншим... Пам'ять про неї залишиться з нами... Ми сумуємо разом із близькими Олени Михайлівни.

Український центр вивчення історії Голокосту

АНОНСИ ТА ОГОЛОШЕННЯ

УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ГОЛОКОСТУ ОГОЛОШУЄ ПРОВЕДЕННЯ В 2010 РОЦІ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО СЕМІНАРУ З ІСТОРІЇ ГОЛОКОСТУ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

Український центр вивчення історії Голокосту в співпраці з Музеєм «Яд Вашем» (Єрусалим) влітку 2010 року планує провести навчально-методичний семінар з історії Голокосту в Україні та проблем викладання цієї тематики в школах України для викладачів історії та інших суспільних дисциплін середніх навчальних закладів України. Під час навчання на семінарі, що проходитиме у форматі лекцій, дискусій, тренінгів, екскурсій та обговорень, будуть розглянуті різноманітні аспекти історії Голокосту на теренах України та Європи, а саме: політика тоталітарних режимів, передовсім нацистського і більшовицького, щодо євреїв, нацистський геноцид щодо євреїв, рух опору, українсько-єврейські взаємини в міжвоєнний період та під час Голокосту, ідеологія нацистського антисемітизму тощо.

Семінар відбудеться **22–23 серпня 2010 року** в місті Кременець Тернопільської області.

Термін подачі заявки до 1 серпня 2010 року.

Учасники цього навчально-методичного семінару 2010 року, які продовжать чи розпочнуть викладання історії Голокосту в своїх освітніх закладах, запропонують свої власні авторські методики чи методичні розробки з різноманітних аспектів цієї теми тощо, будуть запрошені взяти участь в навчальному та науковому стажуванні в Музеї «Яд Вашем» (Єрусалим) у 2010 р.

Пропонуємо Вам подати заявку на участь у цьому семінарі. У Вас буде можливість прослухати лекції, взяти участь в дискусіях та робочих групах, а також Ви отримаєте навчально-методичні матеріали з теми історії Голокосту. Заявка на участь подається на адресу Центру в довільній формі. Обов'язково треба вказати ім'я, прізвище, місце роботи, координати, а також причини Вашої зацікавленості чи мотивації щодо теми семінару. Також просимо Вас в стислому вигляді (на одну сторінку) викласти Ваше бачення вивчення та викладання теми Голокосту в сучасній Україні, а також Ваш досвід (якщо він є) викладання цієї теми.

Чекаємо на Ваші заявки, після чого повідомимо Вам всю необхідну інформацію. Проїзд (плацкарт), харчування, проживання та отримання навчально-методичних матеріалів за рахунок організаторів.

Заявки на участь в семінарах можна надсилати звичайною поштою, факсом або електронною поштою.

Адреса: 01011, Київ, вул. Кутузова, 8, кім. 109,

Український центр вивчення історії Голокосту

Телефон / факс: (044) 285-90-30

Електронна адреса: uhcenter@binet.com.ua

АНОНС НАСТУПНОГО НОМЕРУ

- Навчально-методичні семінари за проектом ОБСЄ «Навчальні матеріали з протидії дискримінації, антисемітизму та ксенофобії» (серпень – вересень, 2010 р.)
- Навчальні семінари по міжнародному проекту «Українські книжки для виховання толерантності» (BETol); вересень-жовтень, 2010 р.
- «Семінар на колесах» для вчителів зі Швеції. Спільний проект УЦВІґу та СКМА (червень, 2010 р.)
- Науковий семінар спільно з Меморіальним музеєм м. Белжець (серпень, 2010 р.)
- Методичні розробки та рекомендації викладачів
- Нові видання Українського центру вивчення історії Голокосту;
- Новини бібліотеки Українського центру вивчення історії Голокосту.

Адреса редакції:

Український центр
вивчення історії Голокосту
вул. Кутузова, 8, кім. 109
01011, Київ-11, Україна
Тел./факс: (044) 285-90-30
<http://www.holocaust.kiev.ua>
E-mail: uhcenter@binet.com.ua

Головний редактор:

Анатолій Подольський
Відповідальний редактор:
Михайло Тяглий
Дизайн та комп'ютерна верстка
Руслан Руденко
Літературний редактор
Руслан Руденко

Видання здійснено за підтримки The Rothschild Foundation (Europe)

Видруковано в ДГВПП
«Зовнішторгвидав України»
Адреса: м. Київ, вул. Воровського, 22,
Тел.: 234-33-04
Наклад: 1000 примірників.